

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Dr. Stanko Vurnik / Umetnost in družba ter umetnostna politika

V kolikor more smotrena umetnostna politika dvigniti produkcijo in reprodukcijo na višino, kakršna je v skladu s potrebami, je nam Slovencem taka politika potrebna, potrebna tudi radi kulturnega ugleda v inozemstvu, ki je takisto precej merodajen za boljši gospodarski in politični položaj v Evropi, ki nas vse premalo pozna in upošteva.

Če se vprašamo, kakšna je taka smotrena umetnostna politika in katera podlaga nam je dana za rešitev tega vprašanja, moramo spričo dejstva, da sta politika in umetnost družabni zadevi, ugotoviti splošno obstoječo umetnostnosocialno strukturo kot podlago na eni strani, na drugi pa individualne potrebe; iz obeh ugotovitev morajo biti razvidne načelne smernice umetnostne politike za vsakokratno potrebo.

Ta umetnostnosocialna struktura se da dognati iz izkustva dosedanjega umetnostnega dogajanja in je nastopna:

1. Odkar živi človek, obstojajo tudi umetnine, iz česar sklepamo, da so umetnostna stremljenja, bodisi produktivna, bodisi konsumptivna, vsakemu človeku urojena in da je umetnost nujna socialna potreba vsega človeštva enako, zakaj na vsem svetu ne najdemo ljudi, ki bi živeli brez nje.

2. Ker med vsemi umetninami, kar jih poznamo, niti po dve nista čisto enaki, marveč nosi že v delu istega umetnika vsaka poznejša stilno naprednejši značaj, sklepamo, da se umetnost vzporedno z nastopanjem novih umetnostnih potreb in lepotnih idealov neprestano razvija. Potemtakem je njena družabna funkcija bistveno tudi njen razvoj, njeno zadoščanje vsakokratnim potrebam družbe, zakaj znano je, da že umetnost očetov sinovom ne zadošča več. Zadoščanje obstoječim umetnostnim potrebam mora torej biti družabno višjevredno kakor zadoščanje potrebam, ki jih ni več, iz česar sklepamo na višjo družabno vrednost umetnika, ki zadošča sodobnim ali prihodnjim potrebam in na nižjo družabno vrednost

«zastarelega» umetnika, ki zadošča preteklim, že «mrtvim» potrebam.

5. Ker niti v okrilju istega umetnostnega hotenja in v času, ko vlada določen stil, ne najdemo dveh čisto enakih si umetnin, sklepamo na to, da se tudi na umetnostnem polju javlja različnost psiholoških dispozicij individuov. Izkustvo uči, da se nekatere ljudske skupine ločijo od drugih po posebni psihičnosti, v umetnosti po razmeroma individualnem razvoju, po posebni nagnjenosti k enemu ali drugemu stilu, od česar je bolj ali manj odvisno, kdo zaplodi in, kje se zaplodi novi, družbi potrebni stil. Odtod ena izmed bistvenih, zakonitih posebnosti umetnostnosocialne in kulturne strukture, ki naj jo izrazimo z zakonom umetnostno merodajnih krogov in njihovih vplivnih sfer. Nova kulturna, umetnostna pridobitev se raznese, če je potrebna, iz kraja, kjer se je prvič pojavila, po vsem tistem ozemlju, ki jo potrebuje, pri čemer moramo umetnostno merodajnim krogom za čas njihove merodajnosti priznati višjo družabno vrednoto, kakor njihovim vplivnim sferam, ker prvi koristijo obema, drugi pa se le okoriščajo. Brez sistema merodajnih in vplivnih krogov, produktivnih in konsumptivnih, aktivnih in pasivnih, ni razvoja in napredka umetnosti in kulture, na drugi strani pa bi bil ta sistem, mehanizem napredka, nemogoč, če člani umetnostne družbe ne bi imeli razvitih individualnih dispozicij in talentov, nego bi bili vsi enako disponirani in nadarjeni. To so socialne koristi, ki izvirajo skupnosti človeške družbe iz individualnih lastnosti članov.

4. Ker različni narodi lahko pripadajo istim umetnostnim krogom (k razmeroma individualni zapadnoevropski kulturi spadamo poleg Francozov, Špancev, Italijanov, Nemcev ... tudi Čehi, Slovenci in del Hrvatov, ki smo se tekom zgodovine vsi analogno razvijali, individualno z ozirom na vzhodnoevropski krog, dalje pripada tako zvanemu sredozemskemu krogu v okrilju zapada poleg dela Špancev, Francozov, Nemcev in Italijanov tudi kos Slovencev, pripadajo Dalmatinci in Hercegovci, tako zvanemu južnosrednjeevropskemu krogu v okrilju zapada poleg Nemcev tudi največji del Slovencev in Čehov ter del Hrvatov itd., kar potrjuje dejstvo razmeroma samosvojega umetnostnega razvoja teh skupin), na drugi strani pripadajo lahko narodi ali narodne skupine različnim kulturam obenem (kakor smo to že deloma videli pravkar in kakor pripadamo od Slovanov neki narodi zapadni, drugi vzhodni kulturi ali kakor pripadamo, postavim,

mi Slovenci strogo narodopisno vzeto trem kulturam ali kakor ločimo, postavim, v Italiji strogo vzeto štiri različne kulture v okrilju istega naroda) sklepamo, da razmeroma individualne kulture izkustveno ne sovpadajo z jezikovnimi mejami in da je kultura-umetnosti mednarodna vrednota. To potrjuje že v točki 2. omenjeni zakoniti razvojni mehanizem, ki je le mednarodno mogoč, torej je napredek kulture vezan na njeno mednarodno bistvo, na socialno nujnost mednarodne komunikacije, potrjuje dalje okolnost, da mednarodnega značaja umetnosti ne ogrožajo jezikovne meje (kakor je to razvidno tudi pri Čehih in Slovencih, ki smo od nekdaj branili svojo pripadnost k sicer pretežno nemškemu južnosrednjeevropskemu krogu v okviru zapada in se baš v tem bistveno ločili od Hrvatov in Srbov ter vzhodnih Slovanov, ki so nam jezikovno sorodnejši, ali kakor to kaže nešteto primerov iz razvoja sploh), to dejstvo potrjuje obstoj svetovnih stilov, ki so jih gojili vsi narodi, mednarodni značaj umetnosti in kulture je dan z možnostjo mednarodne uživanja umetnin, v kolikor so umetnine vsakega naroda dostopne umetnostnemu uživanju vsem drugim narodom (čeprav ne znaš španski, vendar lahko uživaš Velasquezovo sliko), dan po dejstvu, da je umetnost urojena vsem narodom enako.

5. Gotovo: iz stvarnega stanu ne moremo gojiti nekih individualnih razlik v umetnostnem udejstvovanju posameznih narodov, ker se, postavim, narodi bolj ali manj že po posebnem jezikovnem izražanju ločijo med seboj, vendar teh razlik ne moremo upoštevati kot družabne vrednote razen v smislu izvajanj naše točke 5. Da, prevelike razlike «narodnih» umetnosti, kakor so se pokazale v nekih dobah (razmaha individualizma) v zgodovini, niso socialno dosti koristne in utegnejo biti celo škodljive. Gotovo je Slovincu bolj razumljiva «slovenska» umetnina, v kolikor taka obstoja, od francoske ali španske, vendar moramo sklepati, da je umetnina, čim bolj «slovenska» je, tem manj dostopna razumevanju neslovenskih uživajočih subjektov in zato nižje družabne koristi. Slovenci, da se poslužimo v dokaz primere iz konkretnega življenja, vendar ne hodimo Beethovnovih skladb poslušati zato, ker je njih avtor Nemec, nego ravno abstrahiramo od njihovega eventualnega nemštva, iščoč v teh skladbah baš splošnoumetnostne govorce, ki je razumljiva in dostopna tudi nam, pri čemer igra Beethovno nemštvo, Dostojevskega rusovstvo, Tizianovo italijanstvo za uživajoči subjekt podobno vlogo kakor različenost obrazov in psiholoških dispozicij v družbi. Možno pa je tudi, da se te

individualne razlike, kakor smo že rekli, pod določenimi pogoji tako razmahnejo, da so umetnine socialno manj dejavne, kakor smo videli ob doslej najvišjem razmahu individualizma za svetovne vojne, kjer so evropski narodi na bojnem polju hkratu trčili skupaj in pokazali v umetnosti razmeroma zelo različna pojmovanja umetnostnih nalog in se je, postavim, dosti pisalo o tem, zakaj Nemci absolutno ne razumejo francoskega kubizma in Francozi nemškega ekspresionizma itd. Moramo torej teoretski računati na tem manj mednarodno, socialno vrednost umetnine, čim bolj je narodno individualna in narobe, pri čemer potrjuje tudi izkustvo ta zaključek z možnostjo slave umetnika, če je bil »njegov sloves tolik, da je prodril ozke meje domovine in se razširil daleč v inozemstvo«. Če se danes govori o splošni revščini, o kratkotrajnosti vrednot na umetnostnem polju, moremo smatrati ta zastanek baš za posledico razmahnjene individualistične umetnosti, ki je v polpreteklem času prečila nje mednarodni napredek in razvoj v zmislu naše točke 3., iz česar sklepamo, da mora biti preveč individualna umetnost sama svojemu nivoju škodljiva, v kolikor je nje napredek vezan baš na mednarodnost. To so socialne škode individualizma v umetnostno-socialni strukturi.

To je izkustvena umetnostnosocialna struktura, iz katere same po sebi izvirajo načelne smernice umetnostne politike, v kolikor ta pojmuje svojo nalogo v smeri umetnostnosocialne koristi.

I. Če je umetnost nujna socialna potreba človeštva, je naloga umetnostne politike, da ji omogoča obstoj in dviga produkcijo in kvaliteto, vrši nadzorstvo nad produkcijo in reprodukcijo, da je v skladu s potrebami ljudi, ki so v prvi vrsti sodobne.

II. Če je umetnostni razvoj nujna socialna potreba človeštva, je naloga umetnostne politike, da ga omogoča s sredstvom orientiranja umetnikov in uživajočih subjektov in dovozom umetnostnih pridobitev iz merodajnih krogov v vplivne sfere in da pospešuje naslon vplivne sfere na merodajni krog.

III. Če je umetnostna produkcija in konsumpcija mednarodnega značaja, je naloga umetnostne politike pospeševati mednarodno umetnostno komunikacijo z oddajanjem in sprejemanjem, je njena naloga uvažati vse, kar koristnega svet sploh producira brez izjeme in izvažati lastne dobrine. Ta komunikacija je tem koristnejša, čim intenzivnejša in širše raztegnjena je, ker je orientacijskega in impulzivnega značaja, poleg tega, da zadošča konsumpcijskim potrebam.

IV. Če je razmah individualizma prevelik in v zmislu naše gorenje točke 5. potrebni mednarodni funkciji umetnosti škodljiv ter ovira napredek (če se vplivna sfera zapre s kitajskim zidom napram svetu, je nje napredek izključen, ta krog postane socialno sterilni element v skupnosti), ga treba umetnostni politiki prečiti in ne pospeševati; posebno individualistične umetnosti ni koristno pospeševati iz nacionalnopolitičnih razlogov, ki v umetnosti kot element iz neumetnostnega sveta ne morejo biti koristni, ampak ovirni, če je nje pravi socialni in kvalitetni značaj utemeljen baš v njeni mednarodnosti funkciji. Na drugi strani pa, kakor smo ugotovili v točki 3. je do označene meje individualnost članov umetnostne družbe razvoju koristna, toda le do označene meje, ki pa nima ničesar opraviti s stremljenjem po tem, da bi bil Slovenec, postavim, bolj ali manj Slovenec, v kolikor je kot Slovenec enkrat za vselej individuum, zakaj izkustvo uči, da je pokazal relativno individualen razvoj, da se je premišljeno nagibal k določnim, vedno istim merodajnim krogom in z isto premišljenostjo zapiral vplivom drugih, ki mu notranje niso bili sorodni (vzhodnjaška, sredozemska kultura). Izkustvo potrjuje iz zgodovine zakonitost dejstva, da daje vsak narod škodljivim nepotrebnim vplivom umetnosti, vplivom iz kroga tuje individualne kulture zamreti samim po sebi in nobenega tako malo individualnega naroda ne poznamo, ki bi bil tako zelo darwinski »mlad«, da ne bi bil sposoben izbirati si po lastni volji in okusu tega, kar mu je všeč od nevšečnega.

To so splošne, načelne smernice smotrene umetnostne politike, v kolikor se dajo dognati iz obstoječe umetnostnodružabne strukture.*

* Vsakokratne posebne, individualne potrebe se ravna po vsakokratnih, individualnih primanjkljajih in po stanju vsakokratnega umetnostnega hotenja. Sicer ne spada v naš program, pa naj za primero le naznačimo nekaj teh trenutnih potreb v slovenskem umetnostnem življenju. Slovenci malo skrbimo za mednarodno komunikacijo in posledica je omejena orientacija in zastanek za tistimi evropskimi umetnostnimi središči, ki jim pravimo naprednejša. Na drugi strani je naš umetnostni »izvoz« tako reven, da nas svet sploh ne pozna in ne upošteva in ne smatra za potrebno, komunicirati z nami v zadostni meri, kar nam je v škodo. Posamič treba reči, da nam na literarnem, glasbenem polju manjka ustvarjajočega naraščaja, »mladih«, kar daje slabe izglede za bodočnost in vsled česar je razvoj n. pr. za upodabljalno umetnostjo zastal itd. Na glasbenem polju vlada občutno pomanjkanje operne in orkestralne produkcije, v operni reprodukciji se ne krijejo sodobne potrebe nego stare, neaktualne, koncertno polje preplavlja impresionistična in romantična glasba, ki je majhne koristi za tvorbo današnjega stila, je preveč češke, pa občutno premalo moderne francoske,

«Ljubljanski Zvon» je v svoji 2. številki letošnjega letnika načel našemu soroden problem z A. Lajovčevim člankom «Misli o umetnostni politiki», do katerega nam je pri razglabljanju našega vprašanja zavzeti stališče. V tem članku podaja avtor kopico sprejemljivih in koristnih misli, pa zagovarja «narodno» umetnostno politiko, pri čemer pojmuje individualistično i socialno strukturo i narod i umetnost, se ne drži dosledno stvarnega stanu in izkustva ter zahaja v spekulacije, kakor n. pr. da je «edini nositelj kulture narod», (kar smo videli v naši točki 3., da ni), ta narod da je brezpogojen psihološki in umetnostni individuum, katerega treba z vsemi sredstvi razmahovati, zakaj «duševne vrednote, katere naj posamezni narodi prinašajo v skupnočloveški fond, morajo zlasti obstajati* v onih duševnih potezih, ki so lastne samo dotičnemu narodu» itd. V skladu z našimi izvajanji treba imenovati te trditve za napačne v toliko, v kolikor pomenijo precenjevanje vrednosti individua v družbi, ki more v svojem razmahovanju škodovati skupnosti (gl. 5.). Lajovic dalje ugotavlja škodljivost vplivov «nemške» kulture na «slovensko» (gl. 3., 4.), trdi pa na strani 88, da je «narod oni regulator, ki izključuje vse tuje vplive, v kolikor so protivni njegovemu bistvu, s tem, da jih pusti v kratkem zamreti», v nadaljnjem pa govori o «nemški fasciaciji na nas», kar opravičuje z «mladostjo in nezrelostjo našega naroda, ki ga je preplavila tuja kultura, preden je dozorel». Te trdive se do neke mere same pobijajo. Če narod, ta regulator, skozi 1000 let «nemških» vplivov ni pustil zamreti, kaže pač na to, da mu niso tuji in protivni, marveč koristni! Možnosti nepreračunljive mladosti in nezrelosti našega naroda pa odločno oporeka zgodovina, ki kaže njega čisto individualni umetnostni razvoj in burne boje za ohranitev njegove individualne pripadnosti srednjeevropski kulturi in zapadu že v XV. stoletju in do danes. Če je kateri narod «mlad», potem je oni, ki je na analfabetški stopnji kulturnega razvoja, toda baš temu Lajovic priznava ogromno individualnost. Kar se tiče nemške kulture, je naše razmerje do nje to, da pripadamo z Nemci vred istemu kulturnemu krogu v

nemške, italijanske, ruske muzike, ki nam je za napredek dosti potrebnejša od ostale, ki se nam nudi, ker je naprednejša itd. Zelo močno je trpela naša umetnost od nacionalizma, ki je na eni strani stvarjal naslone na analfabetško ljudsko umetnost, kar pomeni individualizacijo umetnosti na eni in degradacijo na že davno premagani nivo na drugi in izgubo časa ter trošenje energij na tretji strani, pa prirezaval po svoje koncerte in operno umetnosti škodljivega. Treba nam je smotrene umetnostne politike in visokostoječe kritike. Itd.

* Podčrtal S. V.

Evropi (zâpadnemu), da danes sicer ni več v toliki meri za nas razvojno merodajna kakor je bila v preteklih stoletjih, da pa nam je nemška kultura danes za merodajnosti Francije in Rusije važna posredovalka stikov z merodajnimi krogi. Če odrežemo pot nemškim vplivom do nas in če iztrebimo iz naše kulture vse, kar je v nji podobnega kakor v nemški, potem smo ob kulturo sploh (Lajovic sam bi bil ob dobršen kos svojega oevvra), s samim individuom pa ne moremo živeti!

Svet je danes v glavnem prebolel individualistično razvojno fazo, ki je napredku dala sicer nekaj malega dobrega, pa je povzročila v svoji čezmernosti strahotno zablodo svetovne vojne, ki je bila posledica strasti po razmahu individua na škodo drugih, povzročila vso to sterilno umetnost polpretekle dobe, ki nima nobene socialne, trajne vrednote v sebi, povzročila nevzdržno gospodarsko in politično nesrečo Evrope. Danes jadramo v smer mednarodne politične in gospodarske (Zveza narodov), pa tudi umetnostne skupnosti, kakor vse kaže, in to dokazuje i moderna umetnost, ki ne išče v originalnosti in osebni noti več nobenih vrednot in je tako zelo mednarodna, kakor je bila le še malokdaj v zgodovini. V tem takem času pomeni himna individualizmu *r e a k c i o n a r n o d e j a n j e*, je slep umetnostnopolitični nacionalizem, ki more hvaliti analfabetizem in odklanjati vzgojo ter zahtevati zajezenje vplivov katerikole kulture, posebno posredovalne in do neke mere merodajne, *š k o d l j i v*. Takšna politika se v praksi ne sme udejestviti.

Toda razvoj sam vede dalje, preko člankov in besed, z nujnostjo vede v nam potrebno novo smer. To je smer, kakor se vidi, internacionalizma in resničnega družabnega čutenja, realnega skupnega dela in trajnejših svetovnih vrednot. Kakšno pomembno vlogo bo pa novi svet pripisoval kulturi-umetnosti v naši stari, zapadnoevropski obliki, veljavni izza antike, nam je pa prikrito.

Srečko Kosovel / Izmučenost

Naj bo že kakor hoče
sredi teh težkih dni,
naj duša vriska, joče,
naj srce krvavi,

naj umiram v polju, v ječi,
brezupnosti pijan,
naj hrepenim po sreči,
vse je zaman, zaman.

Živeli smo in mrli
v ta neurejeni čas,
življenju smo se uprli
in šlo je preko nas.